

Blåsorkestern i förändring

Fredrik Åkesson

Examensarbete, 10 poäng
Malmö, januari 2006

Handledare: Thorvald Lidner

Examinator: Gunnar Heiling

Abstract

Sweden has a long and extensive wind band tradition. Today the interest for the traditional instruments is decreasing among children and teenagers. What can this be due to? Which conditions are needed for a functional wind band in the future? The purpose of this essay is to find answers to these questions and at the same time shed light on good examples, where the wind band activity works. To be able to answer the questions have I made four interviews with persons who have a big knowledge and interest about the subject. To get a more holistic picture I have also written a chapter about the history and development of the wind bands in Sweden. The results show that the decreasing interest is connected to changes in the society we live in and that society in extension affects the choice of instrument among children who want to play. The conditions for a functional wind band are a good recruit and an interesting activity.

Key words: Wind band, music education, music school

Innehållsförteckning

1 Inledning och bakgrund	4
2 Syfte och frågeställningar	6
3 Teoretisk ram och tidigare forskning	7
3.1 Den svenska blåsorkestrarnas utveckling	7
3.2 Om minskat intresse för orkesterinstrumenten	16
4 Metod och material	18
5 Resultat	19
5.1 Intervju med Magnus Eriksson	19
5.2 Intervju med Jörgen Flink	21
5.3 Intervju med Annmari Wangin	23
5.4 Intervju med Claes Tilly	26
5.5 Sammanfattning av intervjuer	28
6 Diskussion	29
7 Källförteckning	31

1 Inledning och bakgrund

Alla har vi sett den, på första maj i demonstrationstågen, vid högvaktsavlösningen på Kungliga slottet eller i någon park eller konsertsal runt om i vårt avlånga land. Jag talar om blåsorkestern. Men kanske blir denna syn betydligt mindre vanlig i framtiden. Antalet barn och ungdomar som väljer att spela orkesterinstrument har de senaste åren minskat markant i Sverige. (*Musikalisk mångfald en undersökning av ungdomars musicerande*. Sveriges Musik och Kulturskoleråd 2002)

Intresset för blåsorkestern har också svalnat och många orkestrar har tvingats lägga ner. (Intervju med Magnus Eriksson 2005)

Jag är själv en blåsorkesterfantast och har spelat blåsorkester sedan barnsben. Den utveckling som råder idag ser jag med oro på och med anledning av detta ville jag skriva ett arbete om blåsorkestern för att belysa frågan om dess framtid. Som blivande instrumental och ensemblelärare med klassisk inriktning ligger det också i mitt eget intresse att försvara blåsorkestertraditionen.

Att spela i blåsorkester kan vara både roligt och lärorikt. Själv har jag spelat i ett antal olika orkestrar på varierande nivå och jag blir lika fascinerad varje gång. I vilken annan musikgenre sitter en femtonåring sida vid sida och spelar tillsammans med en sjuttiofemåring? I sin bok *Spela snyggt och ha kul* diskuterar Heiling (2000) just om vikten av den sociala gemenskapen i en ensemble. Orkestern uppfyller en social funktion för många medlemmar som är minst lika relevant som den konstnärliga ambitionen.

Blåsorkestern är något vi ska vara rädda om och stolta över. Därför är det viktigt att problemet med minskad rekrytering ventileras och debatteras.

Viktigt är också att fråga sig vem som ”äger frågan” om blåsorkestern. En debatt har börjat i Sverige och många tycker och tänker om frågan. Men alla drar inte åt samma håll och för att vända en negativ trend krävs ett gott samarbete mellan berörda parter. Det handlar om att alla berörda ser sin roll i ett större perspektiv. Satsar inte musik- och kulturskolorna på orkesterinstrument fungerar inte rekryteringen till amatörorkestrarna. Satsar inte musikhögskolorna på att utbilda framtidens musklärare till goda orkesterledare kommer orkestertraditionen att försvinna. Man måste se problemet i ett större sammanhang och alla inblandade måste vilja och våga ta sitt ansvar. Denna uppsats vänder sig till alla som i någon form sysslar med blåsmusik och undervisning på orkesterinstrument.

Genom denna uppsats vill jag visa på goda exempel hur en blåsorkesterverksamhet bedrivs, både på musikskolenivå och på amatörmusiknivå, fungerande verksamheter som kan ses som förebilder för andra. Min förhoppning är att berörda parter ska få upp ögonen för problematiken och faktiskt försöka göra något åt saken. För att definiera begreppen goda exempel och fungerande verksamheter använder jag mig av boken *Spela snyggt och ha kul* (Heiling 2000) där kvalitet och funktioner i musik och musicerande behandlas.

Under 1800-talet blev skiljelinjen mellan konstmusik och populärmusik allt större. Det rådande musikaliska etablissemangets kriterier för musikalisk kvalitet inrymde inte populärmusiken och därmed inte blåsmusiken. Detta synsätt lever till viss del kvar än idag. Under 1900-talet började dock ett mindre enkelspårigt synsätt vinna terräng och kvalitetsbegreppet vidgades till att också se till den sociala gemenskapen och själva musicerandet i sig. Det jag menar med goda exempel och fungerande verksamheter är orkestrar som har en konstnärlig ambition och en social gemenskap.

Uppsatsen är indelad i två huvuddelar. En historisk del som beskriver blåsorkesterns utveckling i Sverige och en intervjudel som försöker ge en inblick i hur blåsorkesterverksamhet bedrivs idag samt olika tendenser och framtidsutsikter rörande området.

2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilka förutsättningar som krävs för att bedriva en fungerande blåsorkesterverksamhet. Vidare har jag för avsikt att ta reda på varför intresset för orkesterinstrument har minskat bland barn och ungdomar.

Idag har många musik- och kulturskolor svårt att rekrytera barn till de traditionella akustiska instrumenten. En utveckling som redan drabbat amatörmusiklivet och i synnerhet blåsorkestrarna.

Syftet med denna uppsats är också att lyfta fram goda exempel på blåsorkesterverksamhet. Att enbart skriva om negativa trender och tendenser leder inte till utveckling och framtidstro. Därför är det viktigt att belysa det som fungerar bra och istället fråga sig med vilka förutsättningar de jobbar.

Frågorna jag ställer är:

Vad beror det minskade intresset för orkesterinstrument bland barn och unga på?

Vilka förutsättningar krävs för en fortsatt fungerande blåsorkester?

3 Teoretisk ram och tidigare forskning

För att förstå blåsorkestrarnas situation idag är det av största vikt att känna till historien bakom. Därför har jag med ett kapitel om blåsorkesterns historia och utveckling i Sverige. Till min hjälp har jag främst använt mig av boken *Bildning och nöje* av Greger Andersson (1982).

3.1 Den svenska blåsorkesterns utveckling...

... började under andra hälften av 1800-talet. Detta i en tid då Sverige genomgick en rad förändringar. Industrialiseringen började ta fart, skillnaden mellan landsbygd och stad blev mer påtaglig, fler och fler lämnade jordbruket och började arbeta inom industrin som behövde mycket arbetskraft. I och med industrialiseringen följde en striktare tudelning mellan arbete och fritid, något som inte existerat i bondesamhället. Den politiska ideologi som var tongivande i Europa under denna tid var den liberala. Liberalerna bedrev en reformpolitik som syftade till att ge den växande arbetarklassen förbättrade levnadsvillkor. Man ville även ge arbetarna en meningsfull fritid. Begreppet ”Bildning och nöje” infördes. Ett exempel på ett förädlad nöje var att musicera i blåsorkester eller sjunga i manskör.

Storbritannien var för Sverige ett föregångsland i mångt och mycket, inte minst vad gäller industrialiseringen, som börjat i England betydligt tidigare, men också liberalismens idéer hade blåst över havet till Sverige. Det var viktigt att ge arbetaren en meningsfull fritid. Vetskapen om att en nöjd och glad arbetare producerade mer var obestridlig, så svenska industriägare ville inte vara sämre än sina engelska kollegor och på många håll började blåsmusikmusicerandet ta fart.

I England hade blåsmusiken redan fått fäste under 1800-talets första hälft. Nästan varje bruk, gruva och stålverk kunde stoltsera med en egen musikkår. Till en början var musikkåren sammansatta av både bleck och träblåsinstrument för sedermera närmare bestämt under 1800-talets senare hälft utvecklades till renodlade brassband med en stämbesättning bestående av enbart av bleckblåsinstrument. Ett av de tidigaste banden som bildades var Black Dyke Mills Band (1816) som lever kvar än idag. De flesta musikkåren var knutna till någon industri, men även nykterhetsrörelsen, Frälsningsarmén och andra frivilligorganisationer höll sig med egen musikkår.

Till en början var det vokalmusiken och körmusik som var på tapeten. Skälen till detta var främst ekonomiska. Det innebar ringa kostnad att bilda en kör medan att bilda blåsorkester fordrade dyra instrumentköp.

I Sverige är det fem förbund/rörelser som markant bidragit till blåsmusikens utveckling och framgång:

- Skarpskytterörelsen
- Arbetarrörelsen
- Nykterhetsrörelsen
- Frälsningsarmén/Frikyrkorörelsen
- Bruksmusikkåreerna

Även militärmusiken har haft stort inflytande över blåsmusiktraditionen i Sverige. Nedan beskrivs nämnda rörelser och deras påverkan av blåsmusiken i Sverige.

Skarpskytterörelsen

På mitten av 1800-talet var Europa en orolig kontinent. Krig och vapenskrammel förekom på flera håll. Som svar på detta bildades skarpskytterörelsen i Sverige, ett slags frivilligt försvar med syfte att försvara landets befolkning. Vissa likheter kan ses med dagens hemvärn. Skarpskytterörelsen var den första rikstäckande folkrörelsen i Sverige och blev snabbt populär med bred folklig anslutning. År 1867 blev rekordåret då rörelsen organiserade hela 40848 medlemmar.

Musiken spelade en central roll inom skarpskytterörelsen och blåsmusikkårer bildades på löpande band. Mellan 1860 och 1870 fanns inte mindre än ett 100-tal nybildade musikkårer inom Sveriges gränser. Främst användes musikkåreerna till att spela vid militära verksamheter såsom exercis och skjutövningar. Men man framförde också renodlade konsertprogram för allmänheten. Ett sätt för skarpskyttarna att dra in pengar till rörelsen var att anordna danser och fester och då var det musikkåren som stod för det musikaliska. Musikkåreerna spelade också en viktig roll för att väcka intresse till nyrekrytering av medlemmar. I och med det växande antalet blåsmusikkårer fick det svenska musiklivet en ny inriktning. Den organiserade musiken var nu inte bara förunnad borgarklassen utan nådde i och med blåsorkesterprojekteringen ut till en bredare folkmassa, bestående av arbetare och landsortsbefolkning.

Skarpskytterörelsens musikkårer anlidade sina instruktörer från militärmusiken. Ofta var det högst kompetenta musikofficerare från närliggande regementen som höll i taktpinnen.

Redan några år efter höjdpunkten 1867 började skarpskytterörelsen att dala och försvann senare helt, men musiken levde kvar. Genom åren hade rörelsen utbildat många duktiga musiker som efter nedgången sökte sig till andra frivilliga musikkårer.

Arbetarrörelsen

Runt 1850 började arbetarerörelsen ta fart i Sverige och lokalföreningar bildades runt om i landet. Cirka tio år senare bildades även musikkårer i arbetarrörelsens regi. Syftet med dessa musikkårer var, till skillnad från skarpskytterörelsen, som använde musiken till rekrytering

och ceremonier, att ge medlemmarna möjlighet till avkoppling och "förädlade nöjen". Men även arbetarrörelsen anordnade med hjälp av sin musikkår fester och danser för att dryga ut kassan. Även vid föreningsmöten och utflykter var musikkåren ett naturligt inslag. Arbetarrörelsen växte fram under samma tid som skarpskytterörelsen och bidrog på samma sätt till att sprida musik till de mindre privilegierade samhällsklasserna. I och med blåsmusikens framväxt öppnades den "borgliga" musikens dörrar för gemene man. Opera och annan konstmusik kunde höras av en bredare publik, dock inte i original utan i arrangemang för blåsorkester.

Idag spelar blåsmusiken en allt mindre roll inom arbetarrörelsen. Under nittonhundratalet bildades många musikkåror med stöd från ABF (arbetarnas bildningsförbund). På senare tid har många musikkåror brutit med ABF för att stå politiskt oberoende. Men på första maj är blåsmusiken viktig för arbetarrörelsen. En första majdemonstration med musikkår i spetsen hör fortfarande till. Dock bedrivs det en hel del musikundervisning i ABF: s regi och förbundet har fortfarande en målsättning att tillhandahålla bildning till folket (abf: s hemsida www.abf.se).

Nykterhetsrörelsen...

... växte fram i Sverige under senare delen av 1800-talet och sågs som ett sätt att motverka det utbredda supandet som rådde under denna tid. Till en början hade nykterhetsrörelsen svårt att skaffa medlemmar till sina musikkåror, då ett absolut förbud mot starkare drycker gällde för medlemskap. Körsången hade också en betydande position inom rörelsen. Nykterhetsrörelsen väckte positiv uppmärksamhet bland många bruksägare. En nykter arbetare är en bra arbetare, så på många orter betalade brukspatronen för instrumentköp.

Musiken användes också inom nykterhetsrörelsen för rekryterande syften. Allt blir lite roligare med musik. Även på interna möten och tillställningar användes musikkåren som ett uppskattat inslag. Fest och danstillställningar var dock ett något omdiskuterat ämne. Visserligen gav det ett rejält tillskott i kassan, men samtidigt förknippades dans och fest med inmundigande av alkohol.

Nykterhetsrörelsen var en stor rörelse och hade på 1880-talet inte färre än cirka 230 musikkåror varav cirka 150 på landsbygden.

Rörelsens medlemsantal har fram till idag pendlat upp och ner. Idag vinner IOGT-NTO fortfarande terräng och medlemssiffrorna ökar (iogt: s hemsida www.iogt.se). Blåsmusiken står det sämre till med. Vad jag kunde skönja på iogt: s hemsida fanns inget spår av blåsmusik.

Bruksmusikkårerna

Under 1800-talets senare hälft hände mycket i de svenska brukssamhällena. Rationaliseringar och effektiviseringar gjorde att många bruk fick stänga igen eller uppgå i andra större. De bruk som blev kvar blev därmed större och så även samhällena kring bruken. Brukssamhällena fick en mer tätortskarraktär och därmed blev skillnaden mellan tätort och landsbygd tydligare. Den mer "urbana" bruksbefolkningen såg ner på landsbygdens invånare och allt som var betraktat bondskt så även musiken som praktiserades på landsbygden vilket företrädesvis var folkmusik. Det var i denna anda som blåsmusikprojekteringen började ta fart runt i landets bruksorter. De nya ventilförsedda blåsinstrumenten som fanns på marknaden var något nytt och spännande och förknippades inte på något sätt med bondesamhällets kultur. Brukssamhället var starkt hierarkiskt med brukspatronen överst följt av en mindre grupp tjänstemän och sen den stora gruppen med arbetare. Man kan se brukssamhället som ett miniatyrsamhälle i det stora samhället där brukspatron närmast kunde beskrivas som gud fader själv.

Att bilda musikkår låg ofta i brukspatronens eget intresse. Enligt 1800-talets liberala synsätt var det viktigt för arbetaren att ha en meningsfull fritid. Vid många bruk var det brukspatronen som bekostade helt eller delvis musikkårens instrument och uniformer. Ofta var musikkåren knuten till bruket och användes som musikaliskt inslag vid representation. Att stoltsera med egen musikkår gav bruket status.

Musikkårens musiker hämtades främst från gruppen av yrkesskickliga arbetare. Bruksmusikkårerna bidrog i stor grad till att sprida dåtidens populärmusik ut i landet, vilket tidigare bara varit förunnat städernas invånare.

Bruksmusikens medverkan i samhällsbildandet kan sammanfattas i fyra punkter.

- Bruksortens invånare fick en inblick i ny och populär musik
- Arbetarna fick en meningsfull fritid
- Musiken bidrog till gemenskap och samhörighet
- Musikkåren gav bruket prestige

Frälsningsarméns musikkårer

Frälsningsarmén kom till Sverige från England under slutet av 1800-talet. Musikkårerna bestod oftast bara av en mässingssextett, eller hornmusikkår som deras egen beteckning löd. Därmed övertog man inte den engelska stämbesättningen av brassbandtyp och valde den svenska sextettbesättningen. Detta berodde mest på ekonomiska aspekter. Att bilda en sextett var billigare än brassband som består av flera instrument (17 stämmor i en standarduppsättning).

Frälsningsarmén hade ett nära samarbete med militärmusiken. Många av instruktörerna kom från militären och även viss instrumentalundervisning bedrevs av militärmusiker. Organisationen hos Frälsningsarmén var också uppbyggd på liknande sätt som hos försvaret, vilket framgår redan av namnet

En god frälsningsmusiker skulle vara frälst och leva ett sunt och kristet liv. Musiken fyllde viktiga funktioner inom Frälsningsarmén. Den skulle:

- Locka folk till det evangeliska budskapet
- Vara melodiös och lätt att komma ihåg

År 1888 bildades i Stockholm Frälsningsarméns stabsmusikkår. Denna musikkår som var en mässingssextett turnerade runt i landet och var stilbildande för övriga kårer.

Blåsmusiken har behållit en stark position inom frälsningsarmén. Brassbandet är den dominerande ensembleformen på blåsmusiksidan idag. Även inom andra frikyrkoförbund var och är blåsmusiktraditionen stark. Sedan 1950 finns Svenska Missionsförbundets Musikkårer, en organisation med cirka 1300 medlemmar fördelade på 60 musikkårer (Heiling 2000).

Militärmusiken

Den militära blåsmusiken har haft en mycket stor betydelse för den svenska blåsmusikutvecklingen. Inte minst för att många militärmusiker arbetade som instruktörer för de civila blåskårerna. Militärmusikerna hade nämligen inte anställning hela året. De var bara samlade några månader om året och var tvungna att ha andra uppdrag resten av året. Att leda en civil blåskår var därmed en omtyckt syssla av många militärmusiker.

Militärmusikerna hade en gedigen utbildning. Vid tolv till fjorton års ålder anställdes blivande militärmusiker som musikelever vid något regemente. I utbildningen ingick signalspel på jägarhorn och trumma, men även kunskaper i räkning, läsning och skrivning förmedlades. Efter genomförd utbildning blev musikeleverna utlokaliserade till något regemente. Undervisningstraditionerna utvecklades på alla nivåer inom militärmusiken. För att få stiga i graderna krävdes att man kunde undervisa yngre kollegor. Dessa musikskolor blev mycket betydande i svensk blåsmusiktradition och förtjänsterna var flera. Bland annat:

- Utbildningen startade i tidig ålder och innebar fast anställning med lön
- Utbildningen kunde leda till undervisning i flera instrument, både blås och stråk
- Utbildningen erbjöd att från början få spela i en professionell orkester
- Det gavs möjlighet att nå undervisning vid Musikkonservatoriet

Något om instrument och stämbesättning

1815 är ett viktigt år i bleckblåsinstrumentens historia, då uppfanns nämligen ventilsystemet (pumpventilen). Åran brukar tillskrivas tyskarna Stölzel och Blühmel. Några år senare (1832) konstruerades även cylinderventilen av österrikaren Riedl. Detta innebar att bleckblåsinstrumenten inte längre bara var begränsade till naturtonserien, utan kunde spela kromatiskt. Pumpventilen kom att användas främst i England, Frankrike och Belgien, medan cylinderventilen vann terräng i de tyskspråkiga länderna. Dessa olika läger utvecklade också nya instrument med hjälp av den nya ventiltekniken. I Tyskland och Österrike utvecklades flygelhornsinstrument. De hade en konisk borrarning och en vid mensur. I Frankrike och England utvecklades kornettinstrumenten. Även de hade en konisk borrarning, men en trängre mensur vilket medför att pedaltongerna är oanvändbara. För Sveriges del följde man den tyska traditionen med flygelhornsinstrument, men det svenska instrumentariet skilde sig på en del punkter.

Träblåsinstrumenten genomgick också en rad förbättringar under 1800-talet. I de tidiga svenska blåsorkestrarna var det främst flöjt och klarinett som representerade träblåsfamiljen. Klarinetten förbättrades avsevärt under 1800-talet och fick ett helt nytt klaffsystem. Flöjterna, den stora och piccolan var oftast stämde i dess. Idag är flöjterna stämde i C och dessflöjterna är mer eller mindre utdöda.

Den mest utbredda ensembletypen i blåsorkestergenren under artonhundratalet och en bit in på nittonhundratalet i Sverige var mässingssextetten. Den arrangerades med följande stämbeteckningar:

- Esskornett
- B-kornett
- Althorn
- Tenor 1
- Tenor 2
- Bastuba

Ofta ingick även slagverk bestående av liten trumma och bastrumma.

I början på 1840-talet inledde instrumentmakare Jacob Valentin Wahl (1801-1887) i Landskrona tillverkning av ventilförsedda mässingsinstrument. Han hade tidigare med gott renommé tillverkat träblåsinstrument, men när mässingsinstrumenten kom på mode sadlade han om sin verksamhet till att bara inbegripa mässingsblås. De instrument som tillverkades var de ovan nämnda som ingick i sextetten. Affärerna blomstrade och Wahl hade kontrakt med många militärmusikkårer. På 1850-talet fick Wahl konkurrens från stockholmsfirman Ahlberg & Ohlsson. Företagets grundare Olof Ahlberg och Lars Ohlsson hade tidigare varit anställda hos Wahl, men valde att starta eget. Firman expanderade kraftigt under 1860-talet och kom att bli den ledande instrumenttillverkaren i Sverige. Instrumenten som tillverkades hade tysk förlaga men kom med tiden att bli mer och mer säregna och "svenska". Ventilbasunen och esskornetten är typiska svenska instrument som inte går att finna i andra länder. Esskornetten benämns utomlands som den "svenska kornetten". Utmärkande för de svenska instrumenten är:

- Mensuren är betydligt mer konisk än de utländska
- Deras koniska delar är till övervägande del vidare i mensuren än de utländska instrumentens koniska delar
- Även de delar av instrumentet som borde vara cylindriska för att kunna betraktas som den typ av instrument som de ibland benämns är svagt koniska.

Kort om blåsmusiken på början av 1900-talet

Under början av 1900-talet frodades och växte blåsmusiken i Sverige. Men på mitten av nittonhundratalet efter ett sekels användning började blåsmusiken ifrågasättas. Det svenska instrumentariet, de svenska stämbesättningarna och blåskåreerna överhuvudtaget började ifrågasättas. 1947 gjordes en statlig musikutredning och den blev inte nådig för blåsorkestrarna. Hela repertoaren blev ifrågasatt. Musiken som oftast var arrangerad musik ansågs innehålla för lågt konstnärligt värde. Utrednings förslag gick i korthet på att avskaffa militärmusiken, något beslut togs dock aldrig.

1955 gjordes en militärutredning och då togs frågorna rörande militärmusiken upp igen. Den svenska blåsorkestern ansågs inte leva upp till samtidens krav på klangfärg och klangfärgsvariation. Den svenska klangen som var något unikt ifrågasattes. Förslag lades istället på att internationalisera den svenska blåsorkestern till en fullgod blåsorkester av internationella mått med möjlighet att spela utländska arrangemang i originaltappning. Förslaget ledde till att oboer, fagotter, saxofoner och tromboner infördes och att kornetter och ventilbasuner utgick. Därmed var den hundraåriga svenska klangen övergiven. Under 60-talet försvann det gamla instrumentariet även från de civila blåsorkestrarna.

Musikskolans framväxt

I Cirka femtio år har den kommunala musikskolan haft en central roll i musikundervisningen i Sverige. Musikskolornas framväxt och expansion har haft olika ingångar, men grundtanken med den kommunala musikskolan var att erbjuda instrumentkunnande för alla oberoende av klass (Persson 1998).

Efter andra världskriget började utvecklingen av de kommunala musikskolorna ta fart. Första gången begreppet kommunal musikskola nämns är i Jönköping 1946. Runt 1950 hade antalet vuxit till ett femtiotal och under sextiotalets ekonomiska uppsving kom den verkliga uppgången för den kommunala musikskolan (Gunnerfeldt 2003).

I och med den kommunala musikskolans framväxt övertog den mycket av instrumentalundervisningen från folkrörelserna, militärmusiken och frikyrkorna. Dock var dessa förbunds orkestrar intresserade av att värva medlemmar från musikskolan. Ett samarbete mellan musikskola och amatörmusiklivet var av yttersta vikt då som nu.

Musikskolan har haft och har en viktig roll att spela i Sveriges musikliv. Den utgör grunden för ett rikt och mångsidigt musikliv.

Under nittioalet ombildades många musikskolor till kulturskolor. Syftet var att bredda verksamheten och införa ämnen såsom dans, teckning och teater. Tyvärr har detta i vissa fall skett på bekostnad av musikundervisningen. Musikskolan/kulturskolan är frivillig och har som uppgift bedriva instrument/vokalundervisning

Blåsorkestern idag

Mycket har hänt sedan blåsmusiken började ta form i mitten av 1800-talet. Sedan radio och tv gjort sin entré i svenskarnas vardagsrum spelar blåsorkestern en allt mindre roll som förmedlare av populärmusik. Under 1900-talet har blåsorkestern fått uppleva en allt hårdnande kamp om publiken i konkurrens med jazz, pop och rock. Dessutom har behovet av levande musik minskat. Idag kan man gå in i närmaste affär och köpa en skiva och ta hem och lyssna på precis när man vill. Det kunde man inte på 1800-talet. Att lyssna på inspelad musik är något vi tar för givet idag men för inte så länge sen var all musik framförd i stunden.

Blåsorkestern har sedan begynnelsen varit en musikalisk kameleont, det vill säga repertoaren har täckt in det mesta från marsch till opera. Sämre har det varit med originalmusiken. Längre var det bara marscher som var originalskrivna för blåsorkester och därmed diskussionen om huruvida blåsorkestern uppfyllde tillräckliga konstnärliga krav. Under senare delen av 1900-talet har alltfler tonsättare intresserat sig för blåsorkestern och mer och mer originalmusik ges ut. Tyvärr är den sällan framförd, utan än idag står den arrangerade musiken för merparten av blåsorkesterns repertoar. Detta på grund ut av att det publika intresset för nyskriven blåsmusik inte är särskilt stort.

Under 1960 ändrades som redan nämnts instrumentariet för blåsorkestern i Sverige från den gamla svenska till en internationell stämbesättning. En fullbesatt blåsorkester består därför numera av följande instrument:

- Flöjter
- Klarinetter
- Oboe
- Fagott
- Saxofoner
- Kornetter
- Trumpeter
- Valthorn
- Tromboner
- Eufonium
- Tuba
- Slagverk

Folkrörelserna som i blåsmusikens första skede var de viktigaste utövarna av blåsmusik har i dag mer eller mindre spelat ut sin roll. Arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen sysslar inte i samma omfattning med blåsmusik som de en gång gjorde. I takt med att många bruk lagts ner och bruksorter avfolkats har även bruksmusikkårerna blivit lidande och färre i antal. Inom frälsningsarmén och frikyrkorörelsen lever blåsmusiken kvar. Militärmusiken har ett flertal gånger under historien omorganiserats och förändrats. Idag organiserar försvarsmusikcentrum med säte i Kungsängen den svenska militärmusiken. Organisationen rymmer Arméns musikkår (Kungsängen), Arméns trumkår (Kungsängen), Livgardets Dragontrumpetarkår (Stockholm) och Marinens musikkår (Karlskrona) som är den enda professionella militärmusikkåren. De andra tre består av värnpliktiga musiker. Försvarsmusikcentrum har även kontrakt med Flygvapnets musikkår (Göteborg) och köper tjänster av olika hemvärnsorkestrar.

Idag bedrivs de flesta blåsorkestrarna som ideella föreningar med visst eller inget kommunalt bidrag. Dagens blåsorkestrar kämpar i motvind. De har svårt att få publik till sina konserter och kämpar även med ekonomiska svårigheter. Men den svåraste nöten att knäcka är rekryteringsfrågan. De unga sviker blåsorkestern och inte bara blåsmusiken utan också de traditionella orkesterinstrumenten.

Militärmusiken upphörde 1971 och istället bildades regionmusiken, efter en statlig utredning som påbörjats 1969. Regionmusikerna fick nu utökade arbetsuppgifter, de skulle inte enbart spela i musikkår utan också i mindre ensembler. 1978 bestod regionmusiken av 590 musiker fördelade på 22 regionmusikavdelningar. Eftersom regionmusiken bildats ur militärmusiken rådde ett stort överskott på blåsare detta ville man ändra på och stråkmusiker rekryterades. Under 17 år fanns regionmusiken i Sverige. 1987 bildades Länsmusiken.

Sveriges orkesterförbund (SOF) är en paraplyorganisation för Sveriges orkestrar och en viktig aktör i blåsmusikens Sverige. Organisationen är tämligen ung. Förbundet bildades 1999 genom en sammanslagning av riksförbundet Sveriges amatörorkestrar (RSAO) och Sveriges orkesterföreningars riksförbund. Idag organiserar förbundet 11000 musiker fördelade på 332 orkestrar, varav 194 är blåsorkestrar. Symfoniorkestrar, storband, sextetter och kammarorkestrar ryms också inom förbundet. Verksamhetsidéen är:

”Sveriges orkesterförbund skall företräda medlemmarna genom att bilda nätverk, utbilda, informera, debattera och vara en resurs för bevarandet och utvecklandet för svenskt orkesterliv för alla åldrar.”(Sveriges orkesterförbunds hemsida www.orkester.nu)

SOF arbetar också mycket med frågor som rör nedgången på orkestermusiker på musik/kulturskolor. Sveriges orkesterförbund leds av förbundsdirektör Magnus Eriksson.

I Rapport för arrangeringsbidrag 2006 sammanställd av Magnus Eriksson på Sveriges orkesterförbund, finns mycket statistik och beskrivningar av tendenser när det gäller Sveriges orkestrar. Här presenterar jag några:

- Orkestrarna får sin huvudsakliga inkomst genom anslag och egna intäkter. Genomsnittligt kommunalt anslag för en blåsorkester är 45000 kronor per år. Bidragstendensen har länge varit neråtgående men tycks ha avstannat.
- SOF: s medlemsantal har sjunkit under 2005 till 332 orkestrar (350 år 2004). Främsta skälet till detta är att orkestrar lagts ner. Även antalet musiker i orkestrarna har minskat.
- Könsfördelningen är 41 % kvinnor och 59 %
- Cirka 12 % är ungdomar och flickor är i majoritet i åldrarna under 25 år.
- Köp av frilacetsjänster minskade med en miljon till 9,6 miljoner
- Orkesterförbundets orkestrar spelade ca 2775 konserter för ungefär 400 000 människor vilket ger ett medeltal på 144 besökande per konsert
- Medelpriset på biljettpriset är 102 kronor

3.2 Om minskat intresse för orkesterinstrumenten

Blåsorkesterns utveckling måste också ses ur ett samhällsperspektiv, eftersom blåsorkestern är en del av samhället. Attityder, förutsättningar och intressen förändras hela tiden i takt med att samhället utvecklas och förändras.

År 2001 gjorde företaget Kairos Future AB en omfattande undersökning med 1900 elever i sista årskursen på gymnasiet. Syftet med undersökningen var att visa på vilka attityder och värderingar som råder bland dagens unga. Rapporten är sammanfattad i boken "80-talisterna kommer" (Fürth 2002). Huvudförfattare var Tomas Fürth, docent i historia vid Stockholms universitet. I boken talar författaren om att vi alla är barn av vår tid. Med det menas att barn och unga är i hög grad präglade av det samhälle de vuxit upp i. Största skillnaden mellan dagens unga och äldre generationer är:

De är starkt anti-auktoritära och självständiga. De ställer högre krav på fler nya möjligheter, ökad flexibilitet samt individuellt bemötande. De ogillar kollektiva lösningar och förmodat absoluta sanningar. Morgondagens vuxna är rastlösa och rörliga och har en stark förmåga. Så fort de blir uttråkade drar de vidare till nästa ställe.
(Fürth, 2002, s. 19)

Utifrån detta kan en förklaring till det minskade intresset för orkesterinstrumenten bland unga vara att det uppskrivade och hektiska samhälle vi lever i inte ger barn möjligheten att fördjupa sig och med tålamod lära sig bemästra ett instrument. Idag ska allt gå med en rasande fart. Bredbandsuppkopplingar, mobiltelefoner och utbrändhet tillhör vardagen idag. Det gjorde de inte för tio år sedan. Dagens barn har också mycket mer att välja på. En uppsjö av fritidsaktiviteter pockar på uppmärksamhet och många vill testa allt. Att lära sig traktera ett instrument kräver övning och tar tid. Dagens unga har inte det tålamodet utan vill se resultat med en gång. Vi går också mot en tydligare individualism. Det gäller mer och mer att framhäva sig själv och därmed får gruppen minskad betydelse, något som även drabbar blåsorkesterns förutsättningar. Att spela i orkester är en kollektiv handling som kräver

samarbete och en vilja att kompromissa, men även för den enskilde individen kan orkestern tillföra mycket. Heiling (2000) skriver i boken *Spela snyggt och ha kul* att sammanhållning kan användas som ett kvantitativt mått på gemenskap. Om gruppens mål överensstämmer med individens mål känner vi sammanhållning och gemenskap. Att känna tillhörighet och gemenskap, att vara "någon" är viktigt för individen.

Mitt antagande om förutsättningarna för en fungerande blåsorkester hänger ihop med ovanstående slutsatser. Här är den främsta förutsättningen tror jag en *god rekrytering* av unga till blåsorkestrarna, där det gäller att på ett överbevisande sätt kunna visa hur individens behov kan tillfredställas i denna aktivitet.

För att pröva antaganden har jag gjort en empirisk undersökning i form av ett antal intervjuer med personer som representerar någon form av blåsorkesterverksamhet.

Jag har vidare tagit del av en rapport från SMOK (Sveriges musik och kulturskoleråd). Rapporten heter *Musikaliskt mångfald*, en undersökning av ungdomars musicerande (2002). Undersökningen har fyra syften:

- *Fördjupa kunskapen om barn/ungdomars musicerande*
- *Få insikt i vilka förväntningar barn och ungdomar har i sitt musicerande*
- *Stödja en utveckling och förnyelse inom området*
- *Stimulera samarbetet mellan olika aktörer*

I rapporten går följande att utläsa. Under 1990-talet har barn och ungdomars instrumentval förändrats kraftigt. Minskningen på flera orkesterinstrument har varit markant. Totalt har antalet elever i instrumentalundervisningen inom musik och kulturskolorna minskat med 26 % under de senaste 25 åren och den största delen av denna minskning har skett under 1990-talet. Träblåsinstrumenten har minskat med hela 38 % under perioden 1987-2001. Klarinett har minskat ännu mer med drygt 55 %. Bleckblåset minskade under samma period med cirka 30 %.

Smok:s undersökning är en enkätundersökning som har många vetenskapliga brister. Den ger en bild av hur det ser ut men talar inte på ett tydligt sätt om varför det ser ut som det gör och orsakerna bakom.

4 Metod och material

Jag har valt att använda mig av en kvalitativ metod. Denna metod lämpar sig bäst för att få en djupare insikt i ämnet, till skillnad mot en kvantitativ metod som kanske bidragit till en bredare bild av blåsorkestersituationen. Dessutom har jag redan tagit del av SOF: s statistik och SMOK: s undersökning. Mitt syfte har varit att lyfta fram goda exempel på blåsorkesterverksamhet och få en inblick i deras verksamhet och se under vilka förutsättningar de jobbar. Denna kunskap vill jag förmedla till alla som sysslar med blåsmusik och instrumentalundervisning för att inge hopp och framtidstro. Uppsatsen ger inte en heltäckande bild på hur blåsorkestersituationen ser ut i hela landet. Men det har aldrig heller varit syftet.

Jag har gjort fyra intervjuer med personer som har ett brett kunnande, engagemang och erfarenhet av blåsorkester. De intervjuade är alla enligt min mening väl meriterade representanter för Blåsmusiksverige. Jag har valt dessa för att få en så bra bild som möjligt av blåsmusiken i Sverige idag dels från musik/kulturskolan, amatörmusiklivet och en övergripande bild.

Intervjuerna genomfördes under hösten 2005. Samtliga intervjuer bandades och redigerades sedan till en löpande text med frågeformuleringar i kursiv stil. De intervjuade har fått tillfälle att granska det redigerade materialet och komma med kompletterande fakta. Detta har naturligtvis också en kontrollerande uppgift ifall författaren glömt eller missuppfattat något. Det ökar också trovärdigheten och tillförlitligheten i mina resultat.

Frågorna är ställda på så sätt att det funnits utrymme för utvecklingar och reflektioner. Syftet med frågorna har varit att ge en så bra bild som möjligt över den verksamhet de intervjuade representerar.

Vidare har jag använt mig av litteraturstudium och Internetsidor.

5 Resultat

5.1 Intervju med Magnus Eriksson

Magnus Eriksson är förbundsdirektör för Sveriges orkesterförbund (SOF). Orkesterförbundet bildades 1999 genom en sammanslagning av förbunden Riksförbundet Sveriges amatörorkestrar (RSAO) och Sveriges orkesterföreningars riksförbund (SOR).

Sedan fem och ett halvt år tillbaka är Magnus också ordförande för Stockholms läns blåsansymfoniker, Sveriges största professionella blåsorkester med 42 halvtidsanställda musiker. Magnus Eriksson är också ordförande för ”de fem” en sammanslutning som förener de fem professionella blåsorkestrarna i Sverige. Dessa orkestrar är Marinens Musikkår, Flygvapnets musikkår (Göteborgsmusiken), Östgöta blåsansymfoniker, Stockholms läns blåsansymfoniker och Gotlandsmusiken. Magnus återfinns även som ledamot i Kungliga musikhögskolan i Stockholms styrelse.

Vilken roll spelar blåsorkestern i dagens Kultursverige?

Blåsorkestern spelar en liten roll ur kulturpolitiskt perspektiv. Idag finns cirka 1000 professionella orkestermusiker verksamma i Sverige. 135 av dem är blåsorkestermusiker. Just nu pågår en statlig orkesterutredning och för första gången i någon utredning jämföras blåsorkestern med symfoniorkestern. Generellt sett har blåsorkestern en låg status och har även historiskt sett haft det. Däremot har det publika intresset varit stort. Blåsorkestern har alltid haft en stark folklig förankring. Men hos musiker och politiker anses det inte vara ”fint” nog med blåsmusik. Blåsorkestermusiker med samma utbildning som sina kollegor i symfoniorkestrarna upplever sitt jobb statusfattigare. Detta är också en ekonomisk fråga. Till exempel har Stockholms läns Blåsansymfoniker som är en halvtidsorkester åtta miljoner i budget. Finansiering kommer från landstinget och även SL bidrar med en del. Kungliga Filharmonikerna som är en heltidsanställd landstingfinansierad symfoniorkester får 70 miljoner i budget. Det är en ganska bra jämförelse när det gäller synen på blåsmusiken.

Hur finansieras amatörblåsorkestrarnas verksamhet?

Genomsnittligt kommunalt bidrag för blåsorkestrar är cirka 45000 kronor per år. (Tilläggas kan att bidragen till symfoniorkestrar är 145 000 kronor per år). Största delen av inkomsterna kommer från olika engagemang, såsom förstamajspelningar parader osv. De orkestrar som tillhör hemvärnet får en grundbult från förvaret. De kommunala bidragen har gått ner markant under nittiotalet tills i år då de flesta bidrag stannat på samma nivå som i fjol. I många kommuner har de ekonomiska stöden helt tagits bort. Detta grundat på att beslut om att

vuxenverksamhet inte ska tilldelas bidrag. Vuxna ska betala sin kulturverksamhet själv. Något som drabbat hårt.

Hur stort är intresset för blåsmusik, politiskt, medialt och publikt?

Det politiska intresset är svalt. Mycket på grund av att blåsorkestern har funnits så länge och ofta tas för given. För socialdemokratin har blåsorkestrarna varit viktiga vid förstamajfirandet men resten av året har intresset varit svalare.

Det mediala intresset är närmast obefintligt. Detta är lite blåsorkestrarnas eget fel. För att synas och höras måste man visa framfötterna och försöka nå ut till medierna. Blåsorkestern i sig själv är inte längre så intressant för publiken idag. Det gäller för blåsorkestern att tänka i nya banor för att locka publiken. Det räcker inte längre med att "bara" spela blåsmusik i två timmar och sen gå hem. Ett sätt kan vara att locka med kända gästartister och på så sätt bygga upp en bredare publik. Detta genererar ofta en bredare publik till konserter utan kända namn. Blåsorkestrarna är ofta konservativa och tar sin verksamhet för given. Vanligt är att man skyller minskad publik på att man spelar just blåsmusik och att publiken ogillar detta, men det är mer sättet man framför musiken på än musiken i sig som är problemet. Är man beredd att vilja utveckla blåsorkestern finns en god potential att lyckas. Viktigt är också att skapa en helhet runt konserten. Hur ser programbladet ut? Hur fungerar ljud och ljus? Hur presenteras konserten? Hur annonseras konserten och så vidare? Återigen handlar det inte så mycket om musik och repertoar utan hur den framförs och framställs.

Hur ser samarbetet mellan kulturskolorna och amatörmusiklivet ut?

"Hälften av kulturskolorna är fientligt inställda till sitt eget musikliv." Med detta menas att många kulturskolor inte inser sin egen roll som utbildningsinstitution. Allt mer vanligt är att kulturskolorna bedriver en upplevelse eller pröva-på-verksamhet där det musikaliska hantverket och att faktiskt lära sig traktera ett instrument och spela med andra inte står i centrum. Kulturskolan är något man "går på" under sin skolgång och sen tar det slut. Man ser sig inte som ett led i kedjan. Det borde finnas mer samarbete mellan kulturskolan och amatörmusiklivet. Ett samarbete mellan det kommunala amatörmusiklivet och kulturskolan borde ingå i kulturskolans mål. Ett problem är också att det inte finns några riktlinjer och styrdokument för den kommunala musik/kulturskolan. Sveriges orkesterförbund efterlyser en nationell plan för kulturskolorna. Inte en lag utan mer en vägledning att hänga upp verksamhet på.

Vad kan göras för att locka unga till blåsorkestrarna?

Det handlar om att göra verksamheten intressant, rolig och bra. Har man en bra och fungerande verksamhet så vill folk, unga som gamla vara med och spela. Musiken spelar en mindre roll. En blåsorkester som har en stor publik, gör roliga konserter åker på resor lockar ungdomar. Dock är "hippfaktorn" för blåsmusiken inte den största. Detta får man försöka

ändra på i tidiga år. Viktigt är också en kompetent och bra dirigent. Många svenska amatörmusikkårer dras med ganska dåliga ledare. En tradition som inte återfinns bland symfoniorkestrar, där nästan alla dirigenter är kompetenta för sin uppgift. Norge är ett föregångsland i denna fråga. Där drivs varje orkester som en enskild förening som får bidrag genom ett statligt stödsystem till utbildning och dirigentutbildning. Detta ger bra ledare och en konkurrenssituation mellan dirigenter som gynnar orkestrarna.

Kommer blåsorkestrarna att finnas kvar om tjugo år?

De kommer att finnas kvar men kanske inte lika många som idag. Den neråtgående trenden kan vändas genom samarbete och utveckling. Morgondagens blåsorkester måste bli mer modern för att överleva och behålla sin publik.

5.2 Intervju med Jörgen Flink

Jörgen Flink arbetar sedan tre år som kulturchef i Trelleborgs kommun. I hans tjänst ingår att vara chef för all kulturverksamhet i kommunen som bland annat musikkolan, museer och bibliotek. Innan jobbade Jörgen som rektor för musikkolan i Trelleborg i fyra år. Han är utbildad klarinettist vid musikhögskolan i Malmö, men mest har han sysslat med dirigering, allt från skolorkester till professionella sammanhang. Sedan 1989 har Jörgen lett Trelleborgs musikkår.

Beskriv verksamheten i Trelleborgs musikkår

Trelleborgs musikkår har en omfattande verksamhet. Den har växt fram gradvis under åren och successivt utökad. De senaste fem åren har programmet sett likartat ut och musikkåren har strävat efter att arbeta på ett mer professionellt sätt, inte bara spelmässigt utan också med allting runtomkring konserterna. En bra organisation och administration är lika viktiga förutsättningar för en musikkår som själva musiken. Även programblad, pressutskick, ljud och ljus är viktiga ingredienser för en lyckad konsert. ”Det ska se proffsigt ut och sen spelar vi så gott vi kan på den nivå vi befinner oss på.”

Verksamhetsåret för Trelleborgs musikkår ser ut så här:

Den första januari varje år ger musikkåren en nyårskonsert med en välkänd sångsolist. Konserten är en typisk nyårskonsert med wienermusik. Utöver musiken står champagne och en bit mat på programmet. Dessa konserter säljer alltid fullt hus.

I april månad är det dags för en stor vårkonsert i ishallen i Trelleborg som rymmer hela 1500 platser. Även till denna konsert är det slutsålt. Konzeptet för denna konsert är att bjuda in en stor nationell artist och bjuda på ett underhållningsprogram i två akter. Artister som varit där

är bland annat Cindy Peters, Roger Pontare, Sanna Nielsen och Helén Sjöholm. Det är alltid musikkåren som står för musiken.

Under sommaren ger musikkåren en sommarserie med konserter varannan måndagskväll i stadsparken i Trelleborg. Även dessa evenemang är välbesökta. Vid dålig väderlek letar sig ändå närmare 700-800 personer till stadsparken för att lyssna till blåsorkestermusik. Konserterna inrymmer också en solist av mer lokal anknytning. Det är olika program och olika solister vid varje konsert.

I mitten av november är det dags för en kyrkokonsert med en instrumental solist. Programmet är ett renodlat klassiskt program med transkriptioner och även en del originalmusik. Kyrkokonserten är också fullsatt.

Utöver detta gör också musikkåren en eller två konsertresor till Tyskland.

Vilka förutsättningar har musikkåren?

Musikkåren består av 60-65 medlemmar, som repeterar varje torsdagskväll året om (med undantag för julafton). Kommunen beviljar ett årligt bidrag på 50000 kronor. Ofta erhåller musikkåren också bidrag från statens kulturråd och andra arrangörsbidrag på grund av att de anlitar många frilandsartister. En stor del av inkomsterna kommer också från biljettintäkter och sponsorverksamhet. På det hela taget har musikkåren en god ekonomi.

Verksamheten har sakta men säkert byggts upp genom medvetna satsningar av Jörgen själv och av styrelsen. Till en början anlätade man mindre kända artister och i takt med att biljettintäkterna ökade kunde man anlita allt större artister och sen var hjulet igång. Den ökade publiktillströmningen har också lett till större sponsorintäkter. Musikkåren vill satsa framåt och har en stor och trogen publik. Man har under åren byggt upp ett förtroende och nära kontakt med sin publik. Om musikkåren inte vågat satsa framåt är det tveksam om de fått behålla sina medlemmar i synnerhet de unga.

Publiken är mycket mer kräsen idag än för tjugo år sedan. Folk vill ha kvalitet. En publik är inte beredd att betala för något som inte håller måttet. Samma gäller för sponsorer. En amatörorkester kan aldrig låta lika bra som en proffsorkester. Därför är det än mer viktigt att alla andra delar sitter på plats. Från att publiken ser annonsen i tidningen tills de går hem från konserten.

Trelleborgs musikkår har en hög ambition. De vill vara en av landets bästa amatörblåsorkestrar och jobbar aktivt för att nå dit.

Hur fungerar samarbetet med musikskolan?

Samarbetet har i alla år fungerat jättebra. Musikkåren är välkänd för eleverna och de vill vara med och spela. Dock är det även i Trelleborg som på de flesta orter att sökande på orkesterinstrumenten har gått ner. Men helt klart är att de flesta som fortsätter med sitt

instrument satsar på att vara med i musikkåren. En god kontakt med musikskolans lärare är A och O för att rekryteringen ska fungera tillfredsställande.

Hur fungerar samarbetet med kommunen?

Samarbetet med kommunen har också alltid varit utmärkt. Kommunen är stolt över Trelleborgs musikliv, där musikkåren utgör en betydande del. Att samarbetet med kommunen fungerar friktionsfritt är också en förutsättning för en fungerande verksamhet.

Hur ser du på dina dubbla roller dels som dirigent och dels som kulturchef?

Det är viktigt att hålla isär rollerna. Samtidigt är det positivt med ett starkt engagemang i amatörmusiklivet och möjlighet att knyta kontakter och förtroende. I en liten kommun tjänar alla på att samarbeta.

Hur ser du på blåsorkesterns överlevnad?

”Jag är orolig. Det är det största problem Instrumentalsverige har skådat på många år.” Idag spelar allt färre barn orkesterinstrument. Får vi inte barnen till att spela akustiska instrument är det risk för att dessa instrument inom en snar framtid blir betraktade som historiska instrument.

Dagens barn har betydligt mer fritidsaktiviteter att välja på och ofta prioriteras musikundervisningen bort eftersom den är tidskrävande och man ser inte resultatet med en gång. Att lära sig spela ett instrument tar tid och kräver en hel del arbete. Dagens barn har inte det tålamodet.

Mycket är också televisionens fel. Det är inte allt för ofta man ser en tuba eller en klarinett i rutan. Det man inte ser finns inte. Ett exempel är melodifestivalen. ”Hur kan man ha en melodifestival utan en orkester? Det är som att sända fotbolls VM och ta bort backarna och mittfältarna och bara ha de som gör mål kvar.”

Blåsorkestrarna kommer dock att överleva, men med stor risk att de blir färre.

5.3 Intervju med Annmari Wangin

Annmari jobbar som musiklektör på kulturskolan i Linköping sedan höstterminen 1988. Där undervisar hon i horn, orkester och brasslek och sitter även med i skolans utvecklingsgrupp. I mån av elever undervisar hon också hornisterna på musikgymnasiet i Norrköping samt leder skolans stora brass. Annmari är även knuten till Musikhögskolan Ingesund där hon undervisar i hornmetodik, brasslek och brasstudio.

Brasslek startade 1995 i Linköping och det var Annmari som tillsammans med rytmikpedagogen Ingegerd Halvarsson utvecklade denna metod. Året innan startade stråklek på musikskolan i Linköping. Anledningen till att ha med en rytmikpedagog i processen var att få in rytm och puls. Annmari upplevde att barnen inte alltid hade musiken i sig utan spelade ton för ton. Brasslek startade inte i rekryteringssyfte utan för att få en ny metod i musikundervisningen. Kortfattat går brassleken ut på att väcka intresse och under lättsamma former lära sig spela ett brassinstrument. I Linköping börjar barnen redan i första årskurs med brasslek i grupper på upp till 16. I undervisning vävs puls, rytm improvisation och musicerande in på ett sätt anpassat att passa dagens barn. Idag har brassleken spritt sig i landet och många skolor har satsat på brasslek med goda resultat.

Beskriv orkesterverksamheten på Kulturskolan i Linköping

Kulturskolan har en omfattande verksamhet med en rad orkestrar i olika genrer. Verksamheten har växt kraftigt och byggts upp de senaste åren.

I årskurs ett börjar barnen med antingen brasslek, träblåsllek, stråklek eller musiklek. Detta är istället för den traditionella blockflöjtsundervisningen. Detta pågår under två år. Sen i årskurs tre påbörjar man det som kallas ämneskurs. Då väljer barnen ett instrument och får träffa en lärare. Brassleksbarnen har förtur till brassinstrumenten, stråkleksbarnen förtur till stråkinstrumenten och så vidare. För att bibehålla den sociala gemenskapen barnen upplevt under årskurs ett och två har man tre nybörjarträffar under varje termin i årskurs tre. Under träffarna spelar man tillsammans och får möjlighet att träffa de andra brasslärarna. Terminen avslutas med en gemensam konsert. På konserten spelar även andra ensembler med lite äldre barn och ibland även en lärarensemble. Detta är ett bra tillfälle för barnen att få höra, se, bli inspirerade och träffa de äldre eleverna. Föräldrarna inbjuds också till konserten och även de får en inblick i verksamheten. På detta sätt blir orkestern en naturlig del av verksamheten. I årskurs fyra bildar brassbarnen orkestern bleckblåsarna. Fördelen med träffarna under trean är att barnen redan träffats och inte blir nervösa eller oroliga över att börja i orkester. Det är aldrig några svårigheter att få barnen att spela orkester. Bleckblåsarna består enbart av brassinstrument. Fördelen med detta är att man kan jobba med mer instrumentspecifika saker. Barnen får också möjlighet att lyssna ordentligt på varandra. Man börjar spela tvåstämmigt och i kanon för att sedan gå vidare med fler stämmor. Nästkommande orkester heter Metallhicka och är också sammansatt av enbart brass. I Metallhicka jobbar man femstämmigt, två trumpetstämmor, valthorn, trombon/bariton och tuba. Halva repetitionstiden jobbar man med att spela låtar och andra halvan innehåller till exempel moment av improvisation, gehör, andning, puls, rytm, skalor och så vidare. Detta arbetssätt ger en mer varierad undervisning som passar dagens barn.

Nästa steg innebär att man får spela i blåsorkestern Con Brio eller storbandet Young heard. Con Brio är den första blåsorkestern barnen träffar på. Detta sker under årskurs sex och sju. Barnen väljer själva vilken ensemble de vill spela i. I årskurs åtta och nio finns Alla breve som är en blåsorkester och Big Basic Band (storband) att välja på. Förutom detta kan man även vara med och spela i musikskolans symfonietta. När eleverna kommit upp på

gymnasienivå finns skolmusikkåren som är en fullstor blåsorkester, storband och skolans symfoniorkester att välja på.

Två spelmannslag på olika nivåer en slagverksensemble plus en rad mindre ensembler såsom stråkkvartetter och brasskvintetter inryms också i skolans verksamhet. Dessutom finns det tre blåsorkestrar i Ljungsbro, blåslaget, Ljungsbro ungdomsblåsare och Vreta Kloster Ungdomsorkester.

Hur har ni det med rekryteringen på orkesterinstrumenten?

Även Linköping har fått känna av det minskade söktrycket på orkesterinstrumenten. Men någon kris är det inte tal om. Verksamheten har under många år stadigt ökat. Mycket är brasslekens förtjänst. För tio år sedan uppgick brasslärarnas sammanlagda tjänst till två och en halv heltidstjänst. Idag är det fyra heltider och sextio procent. Varje år har intaget av elever höjts med tio procent. En anledning till att söktrycket minskat är också de minskade barnkullarna men det är långt ifrån hela sanningen.

Intresset för de klassiska instrumenten har minskat för att barnen inte känner till och inte har någon relation till instrumenten. Man kan inte välja något man inte vet om. I dagens samhälle ska allt gå så fort. Att lära sig ett instrument tar tid och är ett långsiktigt arbete på flera år. Men trenden går att vända.

Sverige har den största popindustrin i världen i relation till befolkning och etermedian är fylld med program som Idol och Fame Factory. Men när såg vi senast en klarinett på bästa sändningstid?

Problemet med neråtgående intresse för blåsorkester och orkesterinstrument är i mångt och mycket ett svenskt problem. Sverige saknar den stolthet för sin kultur som återfinns i många andra länder. Se bara på USA: s college bands och i Finland är det inte tal om några neråtgående trender för blåsmusiken. De är stolta över sina orkestrar och värnar om sin kultur. Globalt sett håller inte blåsorkestern inte alls på att dö ut snarare tvärtom. I Peking finns det till exempel över två tusen blåsorkestrar.

Idag finns musikskolor som helt saknar undervisning i blåsorkester på grund av att ledningen inte tycker det är viktigt. Om intresset bland barnen svalnar för blåsorkestern lägger man ner verksamheten istället för att satsa mer resurser och utveckla. Många kulturskoleledare känner ingen skyldighet att bevara en tradition. Sen går dessa elever vidare till musikgymnasier eller estetiska program. Här bedrivs ingen blåsorkester på något håll i landet. Nästa steg i musikutbildningen är ofta folkhögskola. Endast Ingesunds folkhögskola har en blåsorkester. Vidare följer musikhögskolan. Även här är det illa ställt med blåsmusiken. På Ingesunds musikhögskola finns det blåsorkester. På de andra utbildningsorterna bedrivs blåsorkester inte alls eller någon enstaka gång i projektform. Sen ska färdiga lärare gå ut och undervisa blåsorkester när de inte ens har spelat blåsorkester och än mindre har traditionen med sig. Detta är en farlig utveckling och om inget görs kan det gå illa för blåsmusiken.

Hur fungerar samarbetet mellan kulturskolan och övriga musiklivet?

I Linköping finns två vuxenamatörblåsorkestrar, Saab musikkår och Linköping Symphonic band. Dessutom huserar den professionella blåsorkestern Östgöta Blåsarsymfoniker också i Linköping. Samarbetet fungerar. Cirka 10 % av ungdomarna går vidare till amatörorkestrarna efter de slutat musikskolan. Lärarna och orkestrarna har ett gott samarbete och rekryterar medvetet elever till vuxenorkestrarna.

Nu i höst hade Vreta Kloster Ungdomsorkester en samkonsert med Saab musikkår. Ett mycket lyckat projekt för båda parter. Ungdomarna i Vreta Kloster fick möjligheten att spela med erfarna musiker och vara med om en välklingande och välbesökt konsert. Sådana här samprojekt är viktigt. Att unga och äldre musiker möts och spelar tillsammans.

Överlag måste amatörorkestrarna bli bättre på att ta emot ungdomar och låta dem få inflytande över verksamhet och repertoar. Det är de som ska ta över verksamheten i framtiden. Att få in ungdomar i blåsorkestrarnas styrelser är viktigt. Detta ger också nya idéer och synsätt som leder till utveckling.

Är du oroad för blåsorkesterns framtid?

I Sverige har man en tendens att bara släppa saker. Fungerar det inte på en gång lägger man ner. Man kan kalla det en ”man bryr sig inte mentalitet”. I Linköping väljer barnen själva att spela blåsorkester. Trots en omfattande afroverksamhet är blåsorkestrarna fullbesatta. Det finns många unga som vill spela blåsorkester bara de blir presenterade för verksamheten. Blåsorkester är en bra samspelsform men den måste förnyas och utvecklas. En förutsättning är också duktiga ledare. Ofta är det ledaren som sätter begränsningarna för orkestern.

Skulle blåsorkestrarna försvinna skulle vi snart sakna dem. Och att bygga upp något på nytt tar otroligt lång tid. Därför ska vi vara rädda och stolta över våra blåsorkestrar.

Idag har det börjat komma upp en debatt om orkestrarnas och orkesterinstrumentens fortlevnad. Man kan skönja en vilja med att ta tag i problemen och göra något åt dem. Det går att vända hela trenden om man bara vill och orkar.

5.4 Intervju med Claes Tilly

Claes har arbetat som trumpet- och ensemblelärare i snart tjugo år och har lett blåsorkestrar på de flesta nivåer allt från nybörjare till vuxenamatörorkestrar. Han är bland annat dirigent för Motala blåsorkester. Detta läsår vikarierar han som trumpetlärare på Linköpings kulturskola men jobbar till vardags på Motala musikskola. På Lunnevads folkhögskola har även Claes hand om trumpetundervisningen.

Vad tror du det minskade intresset för orkesterinstrument bland unga beror på?

Det beror på flera skäl. En orsak kanske till och med den största är att dagens barn och ungdomar är uppväxta med allt för lättköpta segrar. Allt ska vara färdigt, klart och ge resultat inom en timme. Många har inte tålamodet att lära sig spela ett instrument. Att lära sig och bli duktig på ett instrument tar flera år. Det är enklare att ta fram ett tv- eller dataspel där allt redan är färdigt. Denna utveckling märks även på andra områden. Sådana sporter som kräver hård träning under en lång tid som till exempel längdskidåkning, cykling och långdistanslöpning har också markant fått känna av minskat intresse bland barn och ungdomar.

En annan orsak är att de traditionella instrumenten inte syns i media. Ett exempel är melodifestivalen som för några år sedan bortrationaliserade den levande orkestern till förmån för förinspelad musik.” Det blir så plastigt, så ytligt. Det ska vara på riktigt, en helhet. Tänk dig en måltid som är lagad under lång tid. Sen serveras den och alla njuter utav den. Men en melodifestival utan orkester blir som en micrad fiskgratäng, lite halvgott.”

Vad är målet med din undervisning?

Det finns många mål i undervisningen både primära och mer långsiktiga mål. Det primära målet med nybörjare är att försöka få dem att tycka det är väldigt kul att spela trumpet. Det är det absolut viktigaste. Det mer långsiktiga målet är att ”klä” eleverna med kunskaper. De ska tycka det är kul att spela och kunna vara med och spela med andra. Efter musikskolan ska de känna att de fått ut något av tiden och ha med sig en ryggsäck med kunskaper.

Är du orolig för blåsorkestrens och orkesterinstrumentens framtid?

”Jag är inte superoptimist. Ibland känner man sig som den sista entusiasten.” Det är viktigt att försöka ändra attityden bland barn och ungdomar och komma ifrån alla lättköpta segrar. Man måste få unga att förstå att vissa saker tar lite längre tid och att frukterna skördas på längre sikt. Att anpassa sig till det moderna uppskruvade samhället är fel väg att gå. Låt musiken och musikundervisningen istället bli en motkraft mot det plastiga och lättköpta. Innerst inne hungrar många barn efter detta att just få lära sig och bli bra på något.

Blåsorkestern står för ett fint kulturarv som bör bevaras. Att bevara en kulturhistoria och ett arv kan också locka medlemmar och publik.

Viktigt är också det sociala i en orkester. Efter en repetition ska man må bättre än innan man gick dit. Det ska vara kul att spela och man ska känna en stark social gemenskap över åldersgränserna.

5.5 Sammanfattning av intervjuer

Alla de intervjuade känner sig oroliga för orkesterinstrumentens och blåsorkestrarnas framtid. Men jag kunde skönja en optimism under intervjuerna. De rådande negativa trenderna går att vända om man är beredd att satsa och samarbeta.

Jag talade i inledningen om vikten av att visa upp goda exempel på fungerande verksamhet och Trelleborgs musikkår är just ett sådant. Musikkåren i Trelleborg har satsat och medvetet byggt upp en fungerande verksamhet. Frukten av detta skördas nu och består av nästintill slutsålda konserter, en fungerande rekrytering och en god ekonomisk situation. Likaså är Linköpings kulturskola ett gott exempel. Här har man också vågat satsa och byggt upp en bred och fungerande orkesterverksamhet. En anledning till att man inte känt av de neråtgående trenderna lika hårt i Linköping som på andra stället är att man satsat på brasslek, träblåslek och stråklek som på ett tidigt stadium och under lättsamma former skapar ett ihållande intresse för orkesterinstrumenten.

För att knyta an till min första frågeställning om anledningen till minskat intresse för orkesterinstrumenten bland unga gav intervjuerna en samstämmig bild av att medias betydelse är av stor vikt. Om de traditionella instrumenten inte syns och hörs i etern kan barnen inte skapa sig en relation med dessa och därmed inte välja dem eftersom de inte vet om att de finns. Orkestrarnas frånvaro i melodifestivalen togs upp som exempel. Även det stressade samhälle vi lever i och att barn vill se resultat omgående anges som orsak till minskat intresse.

Frågan om vem som bär ansvaret för att vända trenden kom också upp under intervjuerna. Alla var eniga om att ett samarbete mellan berörda parter är en förutsättning för att lyckas. Sedan många musikskolor blivit kulturskolor har verksamhetsområdet breddats ofta på bekostnad av musikundervisningen. Detta kan också vara en orsak. Även musikskolorna som utbildar morgondagens musiklektörer bär ett ansvar. Har inte framtiden pedagoger med sig ett blåsorkesterkunnande när de kommer ut är det svårt att föra blåsorkestertraditionen vidare. Blåsorkestrarna har också själva ett eget ansvar. För att locka unga krävs en bra fungerande och attraktiv verksamhet. Det handlar inte bara om att spela en mer ungdomlig repertoar utan mer om hur orkestern sköts. Bra och kompetenta ledare och ett intressant verksamhetsår är av yttersta prioritet.

6 Diskussion

En viktig fråga att ställa sig efter att ha genomfört detta arbete är huruvida man ska kämpa för orkesterinstrumentens och blåsorkestrernas framtid eller bara acceptera det faktum att intresset har minskat och låta barnen spela de instrument de vill? Om frågan ställs till mig svarar jag att självklart ska vi kämpa. I grund och botten tror jag inte det är intresset som är problemet. Snarare att barn har bristande kunskaper om de traditionella instrumenten. Anledningen till detta är bland annat det smala musikutbud som visas i televisionen. Man kan inte bli intresserad av något man inte vet om.

Mitt antagande om att det minskade intresset beror på det uppskruvade samhälle vi lever i, som jag funnit belägg för i boken *80-talisterna kommer* (Fürth 2002) får gehör bland de intervjuade. Kanske är det till och med den största anledningen, men fler faktorer spelar också in. Bland annat det mediala ointresset, musik och kulturskolornas minskade resurser och i på vissa håll också bristande intresse och kunskap om blåsmusik är också viktiga faktorer. Att många musik/kulturskolor inte heller inser sin viktiga roll som utbildningsplats för framtidens musiker och amatörer spelar också in. Musik/kulturskolorna har ett stort ansvar för att behålla en bredd i det svenska musiklivet. Under 1800- talet och in på 1900-talet hade folkrörelserna en större funktion som utbildare av blåsmusiker. Det har de inte idag i och med att musikskolan växte fram. Därför är det än mer viktigt att musik/kulturskolorna tar sitt ansvar.

Idag kan man se tendenser till att all verksamhet ska innehålla upplevelser. Upplevelseindustrin växer snabbt i dagens Sverige. Det räcker inte längre med att bara lära sig saker det måste vara kul och lustfyllt hela tiden. Man kan fråga sig vem som sagt att allt måste vara roligt! Under blåsorkestrernas tidiga skeende talade man om begreppet "bildning och nöje". Det var viktigt att ha en meningsfull fritid men samtidigt stod bildningen som en central roll. Det gör den inte på samma sätt idag. Det viktigaste är att barnen har kul i skolan, inte att de lär sig.

På frågeställningen om vilka förutsättningar som behövs för en fungerande blåsorkesterverksamhet hänvisar jag till Trelleborgs musikkår som exempel. Grundförutsättningen tror jag är en god rekrytering det vill säga ett gott samarbete med musik och kulturskolorna. Och för att en god rekrytering ska fungera måste amatörblåsorkestrarna bedriva en tilltalande verksamhet. Vidare förutsättningar är ett bra ledarskap och en bra styrelse och stöd och samarbete från kommunen. Historiskt sett har stöd uppifrån varit viktigt. Till exempel tror jag att en förutsättning till att många bruksorter hade en egen musikkår berodde på att brukspatronen var drivande, intresserad och stolt över att ha en musikkår vid sitt bruk.

Ett stort ansvar till minskat intresse för orkesterinstrumenten vilar på landets musikhögskolor. De lärare som utbildas måste få större erfarenhet och kompetens av orkester. Jag kan referera till min egen IE-utbildning. När jag började på Musikhögskolan i Malmö, blev jag förvånad när det stod klart för mig att orkesterspel inte ingick i min utbildning. Jag hade i hela mitt liv

spelat orkester och när jag när jag nådde den högsta instansen i musikutbildning får jag inte spela orkester. Hur ska jag som lärare kunna förmedla erfarenhet och kunskap i orkesterspel när jag inte aktivt fått delta? Musikhögskolorna dras också med rekryteringsproblem på vissa orkesterinstrument och på sikt kan detta problem bli allvarligt. Till viss del tycker jag detta är musikhögskolornas eget fel. Idag utbildas lärare med ingen eller ringa orkestererfarenhet. Det är vi som ska utbilda kommande generationer och om inte vi har kunskapen, erfarenheten och traditionen om orkester hur ska vi då kunna entusiasmera våra elever till att spela orkesterinstrument? Jag har ställt mig denna fråga under min utbildnings gång, utan att få ett tillfredställande svar. Frågan man måste ställa sig är: Hur vill vi att musiklivet ska se ut i framtiden? Vill vi ha en musikalisk mångfald? Vill vi att orkesterinstrumenten ska finnas kvar och trakteras av unga? Är vi beredda att ta ansvar?

Jag vill avsluta med att säga att jag är trots allt optimistisk och tror på blåsmusikens framtid. En debatt har börjat i Sverige och situationen diskuteras och det börjar hända saker. Bland annat kommer Arméns musikkår anställa femton heltidsmusiker.

Jag hoppas denna uppsats kan väcka vissa funderingar och frågor hos berörda parter. Uppsatsen är inte en heltäckande studie och ger inte svar på alla frågor. Därför efterlyser jag en mer omfattande undersökning som kan ge en mer heltäckande bild, för det är fråga värd att belysa.

7 Källförteckning

Andersson, G. (1982). *Bildning och nöje, bidrag till studiet av de svenska civila blåsmusikkårerna under 1800-talets senare hälft*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis

Persson, T. (1998). *Det låg i luften... Den kommunala musikskolans framväxt. En studie av musikskolorna i Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås*. Göteborg: Institutionen för musikvetenskap Göteborgs Universitet.

Fürth, T. (2002). *80-talisterna kommer om kollektiva egoister, självupppoffrande livsnjutare och andra ungdomar*. Uppsala: Konsultförlaget

Heiling, G. (2000). *Spela snyggt och ha kul, Gemenskap, samanhållning och musikalisk utveckling i en amatörorkester*. Malmö: Musikhögskolan i Malmö, Lunds universitet

Eriksson, M. (2005). *Rapport för arrangörsbidrag 2006*. Stockholm: Sveriges Orkesterförbund

Sveriges Musik och Kulturskoleråd. (2002). *Musikalisk mångfald en undersökning av ungdomars musicerande*. Stockholm: Sveriges Musik och Kulturskoleråd

Gunnerfeldt, K. (2003). *Ett musikaliskt växelspel samspelet mellan militärmusiken och den kommunala musikskolan*. Luleå: Institutionen för industriell ekonomi och samhällsvetenskap. Avdelningen för statsvetenskap-Historia-Geografi Luleå Tekniska Universitet

Internetadresser:

Eriksson, M., (2005). www.orkester.nu. <http://www.orkester.nu/>. [2005-12-13]

ABF (Arbetarnas bildnings förbund). www.abf.se <http://www.abf.se> [2005-12-13]

IOGT-NTO. www.iogt.se <http://www.iogt.se> [2005-12-13]